

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В ІСПАНІЇ

Н.І. Зайченко, кандидат педагогічних наук

У статті здійснюється аналіз складових соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сучасній Іспанії. Автор описує нормативно-правову базу соціального захисту даної категорії дітей в Іспанії, визначає пріоритетні форми їх соціально-педагогічної опіки.

Соціально-педагогічний захист, дитина-сирота, опіка, усиновлення, спеціалізовані соціальні служби, соціально-педагогічна робота.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сирітство, безпритульність, відчай душі... Дитяча самотність – духовна патологія особистості чи соціальна травма суспільства? Соціальне сирітство – одне з найдеструктивніших явищ цивілізації, в основі якого лежить заперечення самого життя людини, безвідповідальне ставлення до світу. Час дитинства у соціальному вимірі є “інтуїцією прийдешнього”, можливістю витворити нову соціальну реальність, тому ставлення суспільства до дитячої особистості і процесу її формування відображає і ступінь його цивілізованості, і міру внеску його інтелектуально-соціального капіталу як права на історичний шанс.

Об’єктивна соціальна проблема сирітства у суспільстві виявляє суперечність між наявними формами людського існування і обумовлює необхідність організації захисту людини, яка потрапила у нездоланні життєві обставини. В умовах сучасного іспанського суспільства вона вирішується за соціальної участі різних суб’єктів і соціальних інститутів – держави, громади, церкви, соціальних служб, що сприяє виробленню ефективного інструментарію забезпечення пріоритету інтересів дитинства і молоді країни.

Проблема соціального сирітства знаходиться у полі уваги сучасних учених - педагогів, соціологів, правознавців, психологів. Її різні аспекти досліджують вітчизняні науковці Г.Бевз, О.Безпалько, Л.Волинець, І.Іванова, Н.Комарова, І.Пєша, І.Трубавіна, а також іспаномовні - К.Руйс Родріго *Candido Ruiz Rodrigo*, В.Перес Морєда *Vicente Perez Moreda*, Р.Алварес Пелаєс *Raquel Alvarez Pelaez*, М.-Л.Рамас *María Luisa Ramas Varo*, Х.-М. Боррас *José María Borrás Llop* та інші.

Мета статті – проаналізувати складові соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківського піклування, в сучасній Іспанії.

Організований соціально-педагогічний захист дитинства – феномен нового часу з домінантною правовою світоглядною системою цінностей. Він призначений долати перешкоди на шляху реалізації прав і свобод ди-

тини, відстоювати її інтереси у суспільстві як пріоритетної соціальної групи, допомагати її становленню як особистості і індивідуальності, формувати колективне уявлення і громадянську позицію соціуму про відповідальність за дитинство і майбутнє та гуманне ставлення до дитини як духовний базис соціально-історичного поступу. Соціально-педагогічний захист дитинства передбачає багаторівневе розв'язання проблем дітей, які опинилися у складних умовах виживання, і залучення різних соціальних суб'єктів до цього процесу; він охоплює правовий захист і вироблення нормативних документів, що визначають правове становище неповнолітніх, законодавче регулювання дитячої праці, установлення і удосконалення системи опіки дітей тощо; діяльність спеціалізованих соціальних служб з соціальної профілактики, соціальної реабілітації, соціального виховання та ресоціалізації особистості дитини, яка зіткнулася з нездоланими життєвими обставинами і потребує сторонньої допомоги; соціально-педагогічну інтервенцію громади і активізацію зусиль спільноти з організації сприятливих умов для життєдіяльності дітей і молоді, з попередження і подолання аномальних проявів поведінки неповнолітніх, з заохочення творчості талановитої молоді та інше.

За визначенням ЮНІСЕФ, існує вісім ключових елементів захисту дитинства, а саме: - традиції, звичаї країни; - зобов'язання влади поважати, сприяти, здійснювати опіку дітей; - відкрите обговорення питань відносно захисту дитинства; - вироблення і запровадження законодавства про опіку дітей у країні; - здатність людей, які опікуються дітьми, створювати умови для їх догляду і захисту; - виховання, освіта і участь дітей; - соціальний контроль щодо захисту дитинства; - створення служб з соціальної підтримки дітей [3, с. 50].

У Конституції Іспанії 1978 р. утверджено право на освіту і визнання свободи освіти, відзначено, що освіта має на меті всебічний розвиток людської особистості на основі поваги демократичних принципів суспільного життя та основних прав і свобод (ст. 27); гарантовано забезпечення державною владою правового, економічного та соціального захисту родини, всебічного захисту дітей; батьки повинні надавати всебічну допомогу дітям, народженим як у шлюбі, так і поза ним, протягом їх неповноліття, а також в інших випадках, передбачених законом (ст. 39); закріплено положення про сприяння державною владою створенню умов для вільної та ефективної участі молоді у культурному, економічному, соціальному і політичному розвитку (ст. 48) [2].

Завдяки окресленому в Основному законі правовому становищу дитини у суспільстві було дано імпульс для розгортання у 1980-х роках діяльності спеціалізованих соціальних служб у країні, які, зокрема, мали опікуватися долею дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Система соціальних служб Іспанії регулюється законом 7/1985 від 2 квітня про засади місцевого режиму (ст. 25, 26, 36). 17 Автономних Співтовариств мають власні законодавства про соціальну допомогу, видані протягом 1980–90-х років. Наприклад, згідно з законом 9/1987 від 28 квітня про соціальні служби система соціальних служб території Канарських островів

формується за наступними рівнями: - загальні або комунітарні (Автономного Співтовариства) служби, - спеціалізовані, - інтегровані за територіями, секторами, спеціальними галузями програми (ст. 5). Загальні соціальні служби конституують первинний рівень системи соціального обслуговування населення Іспанії, функціонують з метою сприяння розвитку усіх громадян країни. Їх діяльність має полівалентний характер, спрямована на різні форми соціальної роботи – індивідуальну, роботу з групою, громадою. Спеціалізовані соціальні служби створюються для роботи з окремими групами населення – дітьми, молоддю, людьми похилого віку, людьми з функціональними обмеженнями, наркозалежними та іншими, а також вони диференціюються за призначенням, а саме: центри-притулки (для бездомних осіб), установи постійного перебування, центри денного догляду (виконують соціокультурні функції, організовують дозвілля різних груп населення), центри окупаціональної терапії (необхідні для трудової адаптації), об'єднання соціально-психологічної допомоги (здійснюють різні види соціально-терапевтичної і соціально-реабілітаційної роботи) тощо. Інтегровані програми розробляються фахівцями у певних галузях соціальної допомоги з метою привернути увагу адміністративної влади до конкретних соціальних проблем громади (ст. 6-8) [7].

А.Пікорней у монографії “Занедбані діти” відзначає, що у розвитку соціального захисту дітей в Іспанії у XX ст. варто виокремлювати три етапи: - етап соціальної допомоги (до кінця 1970-х років), в умовах якого була можлива індивідуальна увага, адресна допомога у конкретному випадку захисту дитини і лише започатковувалася професійна соціальна робота з родиною і мікросоціальним оточенням дитини; - етап становлення нової системи соціального захисту дітей у 1980-х роках (до прийняття Конвенції про права дитини 1989 р., яку Іспанія ратифікувала 30 листопада 1990 р.), зі змінами у цінностях, нормативах, інструментарії соціально-педагогічної діяльності; - етап розвитку механізмів координації інституціонально-професійних зусиль, множинної участі різних соціальних суб'єктів у захисті прав, свобод та інтересів дитини у 1990-х роках, що зробило можливим більш раннє виявлення випадків ризику, ускладнень у розвитку дитини і своєчасне соціально-педагогічне втручання [4, с. 25].

У науковій роботі “Дитинство і молодь у соціальному ризику” (2010) окреслено, що до кінця 1970-х років переважала асистенційно-благочинна модель соціальної уваги до дітей у важких життєвих ситуаціях, для якої були характерні виховання в умовах інтернату як єдиний спосіб догляду за покинутою дитиною, відчужена увага до дитини, відокремлена від соціально-сімейного контексту, недостатність соціальних організованих умов для розвитку дітей, позбавлених батьківської опіки, компетентнісна дисперсія професійної соціальної роботи (Х.Мато, Х.Фернандес) [1, с. 62].

У 1980-х роках здійснюється модернізація соціальної опіки дитинства у країні, що знайшло вираження у професіоналізації уваги до дітей-сиріт та їх догляду, зміні соціальних послуг і ширшому включенні різних соціальних суб'єктів до захисту дитинства. У соціально-політичному вимірі

змінюється принцип організації соціальних служб у країні, які формуються Автономними Співтовариствами за власними законодавствами; сама соціальна опіка дітей була інтегрована у систему соціального захисту Іспанії. Домінантною стає модель мікросоціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, пов'язана з концептом “виховання в умовах родини”, що послугувало закриттю і реконверсії масових інтернатних установ, а у подальшому – концентруванню соціальної уваги на правовому становищі дитинства (Х.Фернандес, Х.Фуертес) [1, с. 68].

У 1990-х роках віднайшло оформлення сучасне законодавство про соціальний захист і соціальну підтримку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Іспанії. Загальний закон 1/1994 від 20 червня про соціальний захист Іспанії встановлює право на економічну допомогу на дитину, яка знаходиться під опікою (ст. 182), у випадках усиновлення дитини багатодітною родиною, коли усиновитель – неодружена особа (ст. 185), на виплату пенсійної допомоги на кожну осиротілу дитину віком до 21 років у випадку смерті батька (ст. 171, 174) [8].

Органічний закон 1/1996 від 15 січня про правовий захист неповнолітніх визначав діяльність Автономних Співтовариств із соціальної допомоги, закріплював пріоритетність інтересів дитини у суспільстві, необхідність попередження порушень її особистісного розвитку, відповідальності і участі громадян у ситуаціях незахищеності дитини. Потреби дітей – вісь їх прав і захисту. Це буде відображено і у наступному законодавстві Автономних Співтовариств, наприклад, у андалусійському законі 1/1998 від 20 квітня утверджено про необхідність спрямування зусиль громади на просування і захист інтересів дитинства, відзначено про правоздатність неповнолітнього активно брати участь у творенні суспільного життя задля справедливого, солідарного і демократичного суспільства (ст. 3).

У законі 1/1996 диференційовано становище дитини у ситуації беззахисності, занедбаності, самотності і становище дитини у ситуації ризику, водночас зберігається загальний концепт - дитина у складній життєвій ситуації і потребує захисту; встановлено базовий зміст захисту - гарантувати дитині сприятливі умови особистісного розвитку; визначено, що захист неповнолітніх реалізується за допомогою попередження та подолання ситуацій ризику, надання відповідної допомоги, установа опіки (ст. 12) [5].

Інститут опіки та усиновлення в Іспанії регулюється Цивільним кодексом, прийнятим Королівським декретом від 24 липня 1889 р. з наступними змінами. У частині “Про усиновлення та інші форми захисту дітей” Цивільного кодексу станом занедбання дитини вважається існування фактично в результаті порушення або неможливого чи недостатнього здійснення захисту обов'язків, встановлених законодавством про опіку неповнолітніх, якщо вони позбавлені необхідної моральної або матеріальної підтримки; допущення опіки державними органами тягне за собою призупинення батьківських прав або звичайне піклування; якщо батьки або опікуни внаслідок серйозних обставин не можуть здійснювати опіку неповнолітнього, вони можуть вимагати від компетентного державного органу прийняти дитину під свою опіку на не-

обхідний період часу; державний орган бере на себе опіку також за рішенням судді у юридично застосовуваних випадках (ст. 172). У законодавчому документі визначено, що опіка здійснюється за допомогою прийомних сімей або інтернатних установ; опіка в умовах інтернату призначається директором центру, до якого віддають дитину; протягом двох місяців батьки або опікуни неповнолітніх дітей можуть вимагати адміністративного рішення суду щодо опіки у прийомних сім'ях, якщо вони вважають, що форма обраної опіки не є найпридатнішою для дитини, або якщо є інші особи у сімейному колі, які більше підходять для вказаних осіб; інтерес неповнолітнього повинен завжди враховуватися, і адміністрація повинна намагатися досягти його повернення у власну родину, якщо це не суперечить його інтересу, також віддавати під опіку братів і сестер тій же установі; якщо виникають серйозні проблеми за спільного проживання між неповнолітнім і особою або особами, яким доручено опіку, неповнолітній або зацікавлена сторона можуть вимагати скасування опіки (ст. 172). Сімейний догляд за дітьми надається за повної участі неповнолітнього у сімейному житті і накладає зобов'язання прийомних батьків піклуватися про нього, знаходитися з ним, годувати його, навчати, надавати повноцінне виховання (ст. 173). У залежності від цілей здійснення сімейний догляд може мати наступні форми: простий сімейний догляд, що є тимчасовим, або у результаті ситуації неповнолітнього, оскільки його повертають у рідну родину, або до прийняття більш стабільних мір захисту; постійний сімейний догляд, за вікових або за інших обставин неповнолітнього; попередній сімейний догляд при усиновленні (ст. 173) [6].

Правовий інститут усиновлення є однією з основних гарантій дотримання найважливішого права дитини на догляд і виховання у родині у випадку, коли вона позбавлена батьківського піклування. У Цивільному кодексі Іспанії знайшли вираження вимоги до особи усиновителя та процедури усиновлення, зокрема усиновителями можуть бути дієздатні особи старші 25 років, відмінність у віці між усиновителем і усиновленим має становити не менше 14 років (ст. 175); усиновлення встановлюється судовим рішенням, яке завжди враховує інтереси потенційного усиновленого і у відповідності можливих батьків для здійснення батьківської влади (ст. 176); усиновлення є незворотнім (ст. 180) [6].

Іспанія є учасницею Гаазької Конвенції про захист дітей та співробітництво у галузі міждержавного усиновлення 29 травня 1993 р. (ратифікована Іспанією 30 червня 1995 р.), яка регламентує загальні процедурні питання міжнародного усиновлення дітей. До середини 1940-х років мали місце лише поодинокі випадки міжнародного усиновлення, але після Другої світової війни до кінця 1980-х років – у більшості країн світу стало звичайною практикою. Закон 54/2007 від 28 грудня про міжнародне усиновлення визначає юридичні межі та базові інструменти з метою гарантувати в усіх випадках міжнародного усиновлення визнання вищим інтерес дитини, захищати права дітей бути усиновленими (ст. 2).

Висновки. Соціально-педагогічний захист дитинства є історично (закономірно) вироблений механізм досягнення соціального включення дитини у структури і процеси суспільного буття, який відображає соціальний

гуманізм у гранях ставлення і самовідданості старшого покоління до молодшого, слугує елементом соціальної солідарності і не зведеної до сьогодні консолідованості суспільства, орієнтує витворення нової соціальної реальності як більш складної форми прояву поступу людства. Соціальна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сучасній Іспанії організована з вихідних позицій пріоритету повноцінного родинного виховання особистості дитини (тому найсприятливішими умовами визнано усиновлення і прийомну сім'ю), поваги до її прав і свобод, можливості участі різних соціальних суб'єктів у сфері соціальної опіки і захисту дитинства і молоді (насамперед у нездоланих життєвих обставинах), відповідальності громади і держави за долю дітей, активізації зусиль професійної спільноти соціальних працівників і педагогів у забезпеченні догляду, освіти і виховання дітей-сиріт, сприянні їх особистісному розвитку і персональному становленню.

Список літератури

1. Infancia y juventud en riesgo social: programas de intervención, fundamentación y experiencias / Bueno, A. (coord.). - Universidad de Alicante, 2010. – 540 p.
2. Испанская Конституция / Перевод П.Романа. Посольство Королевства Испании в Российской Федерации, 1995. – Электронный ресурс. – Режим доступа: [<http://vivovoco.rsl.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM>].
3. Amar Amar, J., Madariaga Orozco, C. Proyectos sociales y cuidado a la infancia. – Barranquilla, Universidad del Norte, 2008. – 247 p.
4. Picornell Lucas, A. (2011) La infancia en desamparo. – Valencia, Nau Libres. – 144 p.
5. Ley Orgánica 1/1996, de 15 de enero, de protección jurídica del menor, de modificación del Código Civil y de la Ley de Enjuiciamiento Civil. – Boletín Oficial del Estado, núm. 11, de 12 de enero de 1996. – Pp. 793-803.
6. Código Civil español. – Электронный ресурс. – Режим доступа: [<http://civil.udg.es/normacivil/estatal/cc/indexcc.htm>].
7. LEY 9/1987, de 28 de abril, de servicios sociales. – Электронный ресурс. – Режим доступа: [<http://www.gobiernodecanarias.org/boc/1987/056/002.html>].
8. Real Decreto Legislativo 1/1994, de 20 de junio, por el que se aprueba el Texto Refundido de la Ley General de la Seguridad Social. – Электронный ресурс. – Режим доступа: [http://www.seg-social.es/Internet_1/Normativa/index.htm?dDocName=095093].

В статье осуществляется анализ составляющих социально-педагогической поддержки детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, в современной Испании. Автор описывает нормативно-правовую базу социальной защиты данной категории детей в Испании, определяет приоритетные формы их социально-педагогической опеки.

Социально-педагогическая защита, ребенок-сирота, опека, усыновление, специализированные социальные службы, социально-педагогическая работа.

The analysis of constituents of social-pedagogical support of children-orphans and children, deprived of paternal care, in modern Spain is carried out in the article. The author describes the normative-legal base of social care for this category of children in Spain, determines the priority forms of their social-pedagogical care.

Social-pedagogical care, orphan, guardianship, adoption, specialized social services, social-pedagogical work.

УДК 378.046.001.4:63

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ-АГРАРІЇВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Н.О. Зуєнко, кандидат педагогічних наук

Стаття присвячена виокремленню та обґрунтуванню комплексу педагогічних умов та принципів, які забезпечують формування комунікативної культури майбутніх фахівців сільського господарства України. Визначені умови покладені в основу розробленої методики поетапного формування комунікативної культури, яка включає комплекс форм, методів і прийомів, спрямованих на розвиток комунікативної грамотності студентів.

Комунікативна культура, психолого-педагогічні умови, принципи навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Україна початку ХХІ століття перебуває на етапі трансформації суспільного розвитку й радикальних перетворень у сфері освіти, що пов'язані з інтеграцією України в європейське освітнє середовище. В зв'язку з цим особливого значення набувають теоретико-методологічні, соціально-психологічні, організаційно-педагогічні та методичні аспекти проблеми повноцінного гуманістичного розвитку випускників-аграріїв у напрямі сформованості у них професійної компетентності, що включає й мовленнєвий аспект [3, с.91].

Мета статті – розглянути педагогічні умови і принципи формування комунікативної культури майбутніх фахівців сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вітчизняна педагогічна наука сформувала власні традиції в організації процесу навчання й виховання студентів-аграріїв. Водночас слід зазначити, що певна зміна пріоритетів у стратегічних напрямках розвитку аграрної освіти у європейській та світовій спільнотах значною мірою вплинули на характер і зміст підготовки студентів в Україні. У Державному стандарті і концепціях мовної